

Pomen trajnostnih socialnopedagoških pristopov: primer mladostnikov na prehodu iz strokovnih centrov v samostojno življenje

Mateja Marovič

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
mateja.marovic@pef.upr.si*

Nika Ferbežar

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
nika.ferbezar@pef.upr.si*

Sara Lukić

*Študentka Univerze na Primorskem,
Pedagoške fakultete
98242104@student.upr.si*

Prispevek v luči trajnostnih socialnopedagoških pristopov obravnava pomen poodpustnega spremljanja oz. prehoda mladostnikov iz strokovnih centrov v samostojno življenje, pri čemer odpust in poodpustno spremljanje predstavi skozi prizmo vseživljenjskega učenja. Osredotoča se na izzive ob prehodu v samostojno življenje ter na podporo, ki bi bila v procesu prehoda – predvsem z vidika doseganja trajnostne dobrobiti oz. uspešne osamosvojitve posameznikov s tovrstno izkušnjo – potrebna. Izvedena je bila kvalitativna raziskava, v katero je bilo vključenih šest mladostnikov z izkušnjo prehoda iz strokovnega centra v samostojno življenje. Podatki so bili zbrani s polstrukturiranim intervjujem in obdelani s kvalitativno tematsko analizo. Rezultati raziskave med drugim kažejo, da: se mladostniki v času omenjenega prehoda soočajo s številnimi, kompleksnimi ter zelo različnimi izzivi – povezanimi z iskanjem prebivališča, disfunkcionalnostjo okolja (v katerega se vračajo), upravljanjem s financami, s pomanjkanjem praktičnih življenjskih veščin ipd. –, ki pomembno zaznamujejo potek osamosvajanja; v izpostavljenem procesu ima bistveno vlogo podpora vzgojiteljev (tudi drugih odraslih referenčnih oseb), ki v tem oziru predstavljajo ključne varovalne dejavnike uspešnega, predvsem pa trajnostno zaznamovanega prehoda v odraslo in samostojno življenje.

Ključne besede: prehod v samostojno življenje, strokovni centri, odpust in poodpustno spremljanje, trajnostni socialnopedagoški pristopi, vseživljenjsko učenje

 © 2025 Mateja Marovič, Sara Lukić in Nika Ferbežar

<https://doi.org/10.26493/978-961-293-538-2.10>

Uvod

Mladostniki, nameščeni v izvendružinskih institucijah oz. strokovnih centrih (SC), predstavljajo populacijo, ki je na poti v samostojnost bistveno ranljivejša kot populacija, ki se osamosvaja pod okriljem staršev. Njihova ranljivost je posledica neustreznih družinskih razmer in disfunkcionalnega okolja, iz katerega izhajajo in zaradi katerega so tudi postali naslovniki tovrstnih ustanov. Čeprav večinoma z nestrpnostjo pričakujejo osamosvajanje oz. tisto, kar se pogosto razume kot svoboda – da samostojno odločajo o sebi in svojem življenju, brez nadzora ter skrbi staršev in drugih pomembnih oseb (Radić Bursać in Jeđud Borić, 2013) –, pa raziskave (Valenčak, 2019; Vukomanović, 2019; Pogorevc Merčnik in Štemberger, 2024) kažejo, da je obdobje odhoda iz SC za mladostnike nadvse tvegano in da se pri osamosvajanju soočajo z mnogimi izzivi. Van Breda (2018) poleg tega ugotavlja, da so prve izkušnje z osamosvajanjem ključne, spremembe v prvih dveh letih pa malo verjetne, zaradi česar sta priprava na odhod iz ustanove in začetno poodpustno spremljanje še toliko ključnejša. V tem kontekstu se odpirajo pomembna vprašanja socialne pravičnosti, ki kažejo na posebno ranljivost mladih, ki v samostojno življenje prehajajo iz institucionalnih okolij (Kelly idr., 2025). Sistematičen pregled literature o prehodu iz institucionalnega varstva (Kääriälä in Hiilamo, 2017), ki je bil narejen v okviru nordijskih držav, je pokazal, da so mladi s tovrstnimi izkušnjami prehoda v samostojno življenje v večji meri izpostavljenimi določenim tveganjem kot pa njihovi vrstniki brez teh izkušenj. Omenjena tveganja predstavljajo: težave s preživljanjem samih sebe, kriminaliteta, pogostejši izzivi z izobraževanjem, večja verjetnost za težave v duševnem zdravju, vključno s samomorilnostjo, zlorabe alkohola ter drugih substanc itn. Podobno ugotavljajo tudi Veronika Paulsen idr. (2023), ki opozarjajo, da so za nekdanje uporabnike socialnovarstvenih storitev (vključno z izvendružinsko institucionalno oskrbo) v splošnem značilni bolj tvegani življenjski poteki. Marsikatera mlada oseba nima neformalnih virov podpore pri prehodu v samostojnost (tudi kasneje) ter omejenih socialnih veščin, kar otežuje oblikovanje podpornih medosebnih odnosov in ponovno kaže na pomen formaliziranih oblik podpore (Stubbs idr., 2023).

Izhajajoč iz zgoraj navedenega gre sklepati, da proces prehoda predstavlja zelo pomemben del kontinuiranega nudenja socialnopedagoške ter vzgojno-izobraževalne pomoči v SC, ki ne predstavlja samo nadgradnje socialnopedagoške obravnave, temveč – predvsem z vidika trajnostnih socialnopedagoških pristopov v luči vseživljenjskega učenja – tudi pomembne temelje poodpustnega spremljanja oz. uspešnega prehoda v samostojnost.

Namen raziskave je zato raziskati izzive, s katerimi se mladostniki ob prehodu iz SC v samostojno življenje soočajo, ter podporo, ki so je bili v času prehoda deležni. Znotraj tega so nas zanimala različna področja, povezana z doživljanjem prehoda, (dis)funkcionalnostjo okolja (v katerega se vračajo), s pomočjo na poti v samostojnost, soočanjem z novo situacijo ipd.

Cilji, ki smo jim v raziskavi sledili, so: ugotoviti s kakšnimi izzivi se soočajo mladostniki ob prehodu iz SC v samostojno življenje, kakšno podporo imajo mladostniki znotraj SC ob prehodu v samostojno življenje ter kakšno pomoč bi si mladostniki želeli ob prehodu iz SC v samostojno življenje.

Na podlagi opredelitve problema in ciljev smo si zastavili naslednja raziskovalna vprašanja:

1. s kakšnimi izzivi se soočajo mladostniki ob prehodu iz SC v samostojno življenje;
2. kakšno podporo imajo mladostniki ob prehodu iz SC v samostojno življenje;
3. kakšno pomoč bi si mladostniki želeli ob prehodu iz SC v samostojno življenje.

Metodologija

Metoda

Raziskava temelji na kvalitativnem raziskovalnem pristopu, v okviru katerega je bila uporabljena deskriptivna metoda empiričnega znanstvenega raziskovanja.

Vključeni v raziskavo

V raziskavo je bilo vključenih šest respondentov z izkušnjo bivanja v dveh slovenskih SC-jih, ki ju bomo za namen raziskave in za zagotavljanje anonimnosti naslavljali kot SC-1 in SC-2. Vsi respondenti so imeli izkušnjo odraščanja v

Preglednica 1 Predstavitev respondentov

Postavka	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Spol	Ženski	Moški	Ženski	Moški	Ženski	Moški
Starost	26 let	22 let	35 let	26 let	23 let	22 let
Status	Študent/ občasno zaposlen	Zaposlen	Študent/ zaposlen	Zaposlen	Zaposlen	Zaposlen
Ustanova	SC-2	SC-1	SC-1	SC-2	SC-2	SC-2
Dolž. bivanja v ustanovi	11 let	7 let	5 let	8 let	9 let	4 leta

SC kot tudi izkušnjo s preходом v samostojno življenje ob doseženi polnoletnosti. Ker so respondenti trenutno stari od 22 do 35 let, gre za raziskavo, ki je v največji meri retrospektivna, saj so se vprašanja nanašala predvsem na njihovo mladostniško izkušnjo prehoda iz ustanove. Podatki o udeležencih, relevantnih za raziskavo, so prikazani v preglednici 1.

Zbiranje podatkov

Sodelujoče smo vključili v raziskavo z osebnim povabilom v živo in preko družbenih omrežjih. Izbor vključenih v raziskavo je neslučajnostni in namenski, saj je bilo za nas pomembno, da vključimo osebe, ki so imele izkušnjo z bivanjem v SC in s preходом v samostojno življenje neposredno iz ustanove.

Podatki so bili pridobljeni s tehniko polstrukturiranega intervjuja, sestavljenega za potrebe pričujoče raziskave, pri čemer smo izhajali iz izhodiščnih vprašanj odprtega tipa.

Pred intervjuji, ki so bili izvedeni v maju 2024, je bil z respondenti opravljen pogovor, v katerem smo jih seznanili z namenom, s cilji in potekom raziskave. Vsi udeleženi so podpisali informirano soglasje in soglasje za snemanje pogovora za namene transkripcije ter lažje obdelave podatkov. Anonimnost in zaupnost sta bili zagotovljeni, saj so bili vsi osebni podatki zakriti in zaščiteni, pravo identiteto respondentov pa pozna le intervjuvarka.

Vsi intervjuji so bili izvedeni individualno in v živo.

Obdelava podatkov

Pridobljene podatke smo obdelali po postopkih kvalitativne tematske analize (Braun in Clarke, 2012, 2013), pri čemer smo uporabili induktivni pristop k analizi. Sledili smo šeststopenjskemu procesu po Virginii Braun in Victorii Clarke (2006): Najprej smo se poglobljeno seznanili s podatki, ki smo jih večkrat zgolj prebrali. Nato je sledilo oblikovanje začetnih kod, ki smo jih v naslednjem koraku začeli vsebinsko povezovati in združevati v kategorije ter teme. Končno shemo kategorij in tem smo večkrat pregledali ter nato oblikovali končne ugotovitve. Obdelava podatkov je bila izvedena s strani ene raziskovalke, in sicer ob uporabi kodirne tabele.

Na podlagi analize smo oblikovali dve osrednji temi: (1) »Prehod in izzivi na poti v samostojnost« in (2) »Podpora pri prehodu v samostojno življenje«. Tema (1) je vsebovala dve kategoriji, in sicer prehod iz SC v samostojno življenje ter izzive, s katerimi so se soočali M ob prehodu iz SC v samostojno življenje. Tema (2) je ravno tako vključevala dve kategoriji, in sicer podporo, ki so je bili mladostniki ob prehodu iz SC v samostojno življenje deležni, ter podporo, ki bi si jo M ob prehodu iz SC v samostojno življenje želeli.

Rezultati in interpretacija

Rezultate predstavljamo v skladu s kategorijami in z osrednjimi temami, prikazanimi v preglednici 2.

Prehod in izzivi na poti v samostojnost

Prehod iz SC v samostojno življenje

Rezultati raziskave kažejo, da so bili respondenti po odhodu iz SC v samostojno življenje v večini primorani izbrati prebivališče, ki jim je bilo na razpolago, in sicer sta dva odšla na svoje oz. v najemniška stanovanja. Oba navedeta, da sta imela ob sebi partnerja, ki sta jima nudila podporo, občutek varnosti in razumevanja, kar predstavlja enega izmed ključnih varovalnih (tudi olajševalnih, op. a.) dejavnikov pri lažjem prehodu v samostojno življenje, kar ugotavljata tudi Maja Zupančič in Luka Komidar (2018).

R2 je z bivanjem nadaljeval v mladinskem stanovanju (R2: »Pač jaz sem bil med onimi ta pridnimi, v šoli sem bil ful pridn, nasploh sem bil ful pridn, pa se mi je odprla ta možnost, ker sem se še šolal pa lep uspeh sem mel.«), polovica (3) pa se jih je vrnilo v domače okolje. V povezavi z bivanjem v mladinskem stanovanju velja izpostaviti, da omenjeni respondent hkrati navaja tudi, da je za takšno bivanje moral izpolnjevati določene kriterije. Ti so, kot gre razbrati iz usmeritev Strokovnega centra Mladinski dom Maribor (b.l.): polnoletnost; obvezna zaposlitev oz. šolanje; zrelost v smislu, da je mladostnik sposoben skrbeti za lastno prehrano, urejenost, higieno, samostojno učenje ipd.; racionalno ravnanje z denarjem; skrb za zdravje ter sposobnost komuniciranja s sostanovalci in širšim okoljem (prim. *Vzgojni program za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami*, 2022).

Kljub navedenemu pa je treba poudariti tudi, da je vsem respondentom, ki so se po odpustu vrnili domov, bivanje pri starših predstavljalo začasno obliko namestitve oz. »izhod v sili«. Ali tako kot opisuje R1: »[...] doma nisem

Preglednica 2 Rezultati analize – osrednji temi in kategorije

Kategorije	Osrednje teme
Prehod iz SC v samostojno življenje	Prehod in izzivi na poti v samostojnost
Izzivi ob prehodu iz SC v samostojno življenje	
Podpora, ki so je bili mladostniki ob prehodu iz SC v samostojno življenje deležni	Podpora pri prehodu v samostojno življenje
Podpora, ki bi si jo mladostniki ob prehodu iz SC v samostojno življenje želeli	

imela primerne okolja, kjer bi se lahko učila, da bi lahko nadaljevala izobraževanje [...], grem k mami, ampak probam it dostikrat prespat k sestri, ki je iz Ljubljane in je že na svojem, al pa grem za vikend k fantu. Zaradi tega, da sem čim manj doma«. Torej je tudi glavna (2) tistih, ki so se prvotno sicer vrnili k staršem, večino časa poskušala bivati v študentskem domu, pri sorojencih ali partnerju. Kot razlog za bivanje v študentskem domu R4 navaja željo po samostojnosti: »Razlog, zakaj sem se odločil izbrati študentski dom [...], je bil ta, da sem se hotel sam postaviti na svoje noge in ubrati svojo pot, brez pomoči drugih in se osamosvojiti.«

Dejstvo, da sta se dva od šestih intervjuvancev odločila za nadaljevanje šolanja, je zelo vzpodbudno. Prehod na terciarno izobraževanje teh posameznikov je po navadi bolj izjema kot pravilo – predvsem, če izhajamo iz značilnosti populacije, nameščene v tovrstnih ustanovah, ter vedenja, da se za te mladostnike z namenom čimprejšnje vključitve v trg dela (pogosto tudi zaradi nezaupanja v mladostnikovo dokončanje osnovnega ali srednjega šolanja) bolj kot vključevanje v daljše izobraževanje promovira zgodnja pridobitev poklicne/nizže kvalifikacije, pri čemer so interesi mladih pogosto spregledani (Groinig in Sting, 2019). Izobrazba je, kot vemo, za mladostnike z izkušnjo bivanja v SC (še bolj kot za tiste, ki te izkušnje nimajo, op. a.) pomembna odskočna deska za iskanje službe, posledično zaposlitve oz. zagotovilo za lastno preživetje (Arnau-Sabatés in Gilligan, 2015).

Le eden izmed respondentov poroča, da je po zaključenem bivanju pristal doma. Rezultati raziskave, obravnavane v članku »Tveganje ob prehodu iz izvendružinske vzgoje v samostojnost« (Kreft Toman, 2017), prav tako kažejo, da se je po zaključku bivanja v tovrstnih ustanovah le eden izmed skupno osmih intervjuvancev vrnil domov. Navedeno pomembno korelira z zgoraj izpostavljeno neprimernostjo oz. disfunkcionalnostjo družinskega okolja, ki se najpogosteje izraža v: neugodnem družinskem ozadju (npr. ločitve, bolezni, smrt, zanemarjenost, preobremenjenost, nemoč, psihične težave staršev, različne oblike zasvojenosti, konfliktnost roditeljev/partnerjev, nasilje, spolne in druge zlorabe ipd.) v povezavi s socialno-ekonomsko-družbeno deprivilegiranostjo (npr. brezposelnost, nizek socialni status, neprimerni bivalni prostori, nezmožnost nudenja osnovnih življenjskih pogojev/dobrin, neizobraženost/nizka izobraženost) in z odsotnostjo različnih vrst kapitala (Marovič, 2019). Spomniti je treba še, da mladostniki po navadi v SC bivajo več let – nekateri, kot kažejo ugotovitve naše raziskave, skoraj celotno otroštvo –, zaradi česar se stiska, ki jo ob nenadni izgubi »varnega zavetja« z bližanjem časa odhoda doživljajo, veča (Vukomanović, 2019). Zato so ti posamezniki na poti v lastno samostojnost še posebej ranljivi in negotovi (Vukomanović, 2019).

Izzivi ob prehodu iz SC v samostojno življenje

Kljub temu da socialnopedagoška obravnava v SC med drugim temelji tudi na osamosvajanju ter usvajanju veščin (npr. skrb za čistočo, priprava obrokov, pranje, sodelovanje pri nakupovanju, vzpodbujanje vzpostavljanja/ohranjanja dobrih družinskih odnosov ipd.), ki jih mladostniki za ponovno in uspešno (re)integracijo v primarno življenjsko sredino potrebujejo (*Vzgojni program za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami*, 2022; Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOM-TVI), 2020), se le-ti, kot kažejo ugotovitve pričujoče raziskave, ob prehodu iz SC v samostojno življenje soočajo z mnogimi, kompleksnimi ter zelo različnimi izzivi, povezanimi z vstopom v samostojno življenje. Navedeno osvetlijo tudi naslednje izjave. R5: »Izzivov je bilo veliko, saj je to velika sprememba in korak v življenju.« R2: »Za vse sem bil sam.« R1: »Eden izmed izzivov je bil ta, da sem se vrnila v neprimerno okolje, ker je bila prostorska stiska.«

Večina (5) respondentov v povezavi z izzivi osamosvajanja tako poroča o finančni nepismenosti (R5: »Veliko težav sem imela pri finančnih zadevah, v smislu, kako pravilno ravnati s prihodki ter kako pravilno varčevati, kakšni so postopki sklenitve lizinga, dvig kredita ...«; R2: »Sem si mogu vse iskat, iti na banko, na šolo, se izpisat, račune plačevati ...«), ki se razprostira na kontinuumu od (ne)zmožnosti urejanja finančnih zadev (npr. ustrezno upravljanje s prihodki in varčevanje, plačevanje računov, sklenitev kredita, leasinga ipd.) do nujnosti zaposlitve (R1: »[...] v Kopru študiram, ko pridem v Ljubljano, pa vse dni delam, da si lahko plačujem najemnino in vse druge osnovne življenjske stvari.«). Slednje je nenazadnje razvidno iz tega, da je vseh šest posameznikov v nuji po preživetju redno ali občasno zaposlenih. Nujnost zaposlitve nadalje sovпада še z možnostjo nadaljnjega izobraževanja, najemom stanovanja in s plačevanjem najemnine ter z zmožnostjo nabave osnovnih življenjskih potrebščin. Trije kot izzive pri osamosvajanju navajajo tudi upravljanje z osnovnimi, vsakdanjim zadevami (R5: »Velika zmeda je bila tudi o osnovnih vsakdanjih zadevah, kot so, kje in kako si urediti osebne zdravnika, zdravstveno zavarovanje ...«), dva pa izpostavita še sprejemanje pomembnih življenjskih odločitev (npr. R2: »Najtežje mi je blo pol se odločit, če bom delu ali šlo fural. To mi je blo najtežje. Pa dnar [...]«).

Kot kažejo rezultati, je prehod mladostnikov iz SC v samostojno življenje zaznamovan s številnimi zgoraj izpostavljenimi izzivi, ki pomembno vplivajo na uspešnost osamosvajanja, hkrati pa predstavlja nadvse tvegano in kritično obdobje njihovega nadaljnjega življenja. Neuspešnemu prehodu nam-

reč lahko sledijo brezdomstvo, kriminalna dejanja in druge težave (Valenčak, 2019), zaradi katerih so ti posamezniki prvotno postali naslovniki SC. »Začarani krog« mladostnikov, ki na ta način (tudi v prihodnje) ostajajo v prirežu sistema pomoči, je ponovno sklenjen, s čimer se posledično oddaljujemo tako od temeljnega cilja izvendružinske vzgoje – ponovne ter uspešne (re)integracije v primarno življenjsko sredino – kot tudi cilja, ki nas vodi pri socialnopedagoškem delu z vsakim posameznikom v SC – da bi postal samostojen in polnovreden član družbe, katere del je.

Podpora pri prehodu v samostojno življenje

Podpora, ki so je bili mladostniki ob prehodu iz SC v samostojno življenje deležni

Ob odhodu iz SC so respondenti prejeli podporo različnih posameznikov, kar jim je pomagalo pri prilagoditvi na samostojno življenje. Vsi navajajo, da so bili deležni podore s strani vsaj ene ali več oseb. Skoraj vsi (5) tudi poročajo, da so se po pomoč lahko vedno obrnili na svoje vzgojitelje/vzgojiteljice (R5: »Sem ostala v dobrih stikih z nekdanjo vzgojiteljico. Lahko bi rekla, da je najbližja temu, kar lahko rečem mami. Na njo se lahko obrnem z vsemi vprašanji in grem po potrebno pomoč.«), eden omeni še ravnateljico. Po dva od teh navajata, da sta se po pomoč lahko obrnila na sorojence in partnerje, trije izpostavijo še prijatelje (R5: »Moram priznati, da so ob meni prijatelji [...] in še veliko dobrih ljudi. Ti so mi pripravljeni zmeraj pomagati.«). Eden izmed respondentov omeni tudi prostovoljko, ki mu je že v času bivanja v SC nudila podporo, drugi pa kot pomoč pri prehodu omeni tudi rejnico ter mamo svoje punce.

Največ podpore so bili respondenti deležni s strani strokovnih delavcev ustanove (R1: »[...] se lahko vedno zanesem na njih, mi dajejo neko varnost, da nisem sama v tem.«), iz katere so odhajali. Večina (5) intervjuvancev se tako (redno ali občasno) srečuje z nekdanjimi vzgojitelji, predvsem tistimi, s katerimi so tekom bivanja v SC vzpostavili tesnejši odnos. Stiki vključujejo telefonske pogovore in osebna srečanja (formalna in neformalna). Prav tako vsi ti izpostavijo pomembnost ohranjanja tovrstnih odnosov, kar nakazuje, da so posamezniki z osebo, s katero so v SC sobivali več let, stkali zaupanja vreden, varen odnos. Nemalokrat so tako takšne osebe (v kolikor je to sploh mogoče) nadomestile (oz. vsaj poskušale nadomestiti) vlogo primarne (funkcionalne) družine (Marovič, 2021). Ima pa vloga vzgojitelja v procesu poodpustnega spremljanja drugačno dinamiko, saj ni več omejena z institucionalnimi okviri oz. pravili. Vzgojitelj tako prevzame vlogo mentorja, ki mladostnika usmerja, da sam odkriva svoja močna in šibka področja, se samostojno odloča ter prevzema odgovornost za posledice svojih odločitev. Glede na individualne po-

trebe posameznika še naprej ostaja prisoten v njegovem življenju, vendar se obenem postopoma in premišljeno umika (prim. Bufon Jakončič in Horvat, 2019).

V okviru podpore ob prehodu iz SC v samostojno življenje velja opozoriti še na manko pomoči staršev, saj so se morali vsi respondenti, kot kažejo ugotovitve raziskave, z izzivi v procesu osamosvajanja spopadati brez njihove neposredne pomoči (R5: »Jaz osebno se žal nisem mogla z vprašanji obračati na starša.«). Mladostniki, nameščeni v izvendružinskih ustanovah, kot že izpostavljeno, v večini izhajajo iz družin, ki jim niso sposobne nuditi varnosti in opore, temveč so prej del težav kot pa rešitve (Kreft Toman, 2017). Prav tako se razmere v domačem okolju v času bivanja posameznika v SC po navadi bistveno ne spremenijo, temveč pogosto celo dodatno zapletejo (Valenčak, 2019), kar najverjetneje botruje tudi odsotnosti pomoči, ki jo posamezniki v SC-jih izpostavljajo.

Če pomoč, ki so je bili deležni posamezniki po prehodu iz SC v samostojno življenje, še podrobneje opredelimo, lahko rečemo, da se ta najpogosteje odraža v obliki finančne podpore, nudenju ustreznega prostora za bivanje in učenje, razbremenilnih pogovorov (v živo ali preko telefona), psihične podpore, prostora za vrtnarjenje ter skupnega druženja na različnih (družabnih) dogodkih. Ali tako kot opisujeta R1 – »Sestra mi je kdaj finančno priskočila na pomoč [...], ko se je preselila na svoje, mi je ponudila prostor za učenje in da sem se lahko umaknila iz domačega okolja [...] pa psihično podporo.« – in R5: »Bivša ravnateljica mi je letos odstopila del vrta, ker je vrtnarjenje moja velika želja, tako da pri njej sadim svoje zelenjavice [...], z eno prostovoljko se skupaj druživa ob socialnih dogodkih, kot so gledališča in koncerti.«

Podpora, ki bi si jo mladostniki ob prehodu iz SC v samostojno življenje želeli

Potrebe posameznikov po podpori ob prehodu iz SC v samostojno življenje – kot v podobni raziskavi ugotavlja že Ina Kreft Toman (2017) – se tudi pri naših respondentih razlikujejo. Tako so eni bolj pripravljeni na uspešen odziv, kar Stein (2008) v svoji tipologiji – ki te posameznike na prehodu v samostojnost razdeli na tri skupine – poimenuje *moving on*. Ti bi potrebovali le malo spodbude ali pa še tega ne. Drugi so tisti, ki jih avtor (Stein, 2008) opredeli kot *survivors*. Po odhodu iz ustanove so večinoma izkusili nezaposlenost, slabe in nevarne zaposlitve, imeli težave pri navezovanju osebnih/poslovnih stikov ipd. Sebe dojemajo kot odrasle in samostojne, vendar so hkrati uporabniki več storitev pomoči, zaradi česar bi v procesu osamosvajanja potrebovali več kontinuirane oz. sistematične podpore. Tretji, ki jih Stein (2008) definira kot *struggling* – in za katere je oblikovanje ustrezne pomoči največji problem –,

pa imajo za sabo najtežje, nepredelane (družinske/druge) travme iz preteklosti, so večkrat menjali namestitev, imeli različne čustvene, vedenjske, učne ter druge težave, prav tako pa pogosto niso uspeli navezati funkcionalnega stika z družino, s sorodniki, z vzgojitelji in drugimi pomembnimi osebami.

Kar se tiče podpore, ki bi si jo respondenti ob prehodu iz SC v samostojno življenje želeli, rezultati kažejo, da ob prehodu v večini niso pogrešali ničesar. Nekateri so se želeli čim prej osamosvojiti, saj so se za ta korak počutili pripravljene, hkrati pa so hrepeneli tudi po želji sprejemanja lastnih odločitev. Kar štirje namreč navajajo, da so bili na samostojnost ali dobro pripravljeni in se hkrati zavedali, da »je prišel čas, ko se pač moraš postaviti na noge« (R2), ali so imeli vso podporo, ki so jo potrebovali (R6), ali »ni blo nobenega takega konkretnega izziva, da bi bla neka ovira ali kar koli« (R3), ali pa so se raje kot na druge zanašali na svoj instinkt (npr. R4: »[...] me je moj instinkt vedno dobro vodil, bolje, kot če sem poslušal nasvete drugih«).

Eden (R5) je izrazil potrebo po znanjih iz osnovnih, življenjskih praktičnih veščin:

Prej kot pomoč bi si bolj želela nekakšno pripravo oziroma podučenje, kaj sploh pomeni samostojno življenje. Če opišem bolj podrobno, so to stvari, kot so: kako nakupovati živila in ostalo oziroma kako to početi varčno in premišljeno, potem kako si pripraviti obrok zase ali za več oseb in ga shrani in pa finančne zadeve, kako odpreti bančni račun, kako kupiti avto, kako je sestavljena plača, kako se naročiti pri zdravniku, v bistvu sploh to, da potrebujemo osebnega zdravnika, ker po srednji šoli ostanemo brez. V glavnem veliko stvari, kar navaden otrok izve in se nauči v tekom življenja v svoji družini, smo oziroma so otroci iz zavoda prikrajšani.

Gre torej za potrebo po boljši pripravi na samostojno življenje, za znanja in veščine, za katere velja, da se jih posamezniki praviloma (nevede) priučijo v svojih primarnih družinah in za katere so mladostniki, nameščeni v izven-družinskih ustanovah, po navadi prikrajšani (npr.: smotrno nakupovanje živil in ostalih življenjskih potrebščin, priprava obrokov, upravljanje s finančnimi zadevami (odpiranje bančnega računa in plačevanje položnic), nakup avtomobila, urejanje zdravstvenih storitev ipd.).

Eden izmed respondentov je izrazil še željo po večji razpoložljivost mladinskih stanovanj, kar bi mu omogočilo neodvisnost in mir ter olajšalo prehod v samostojnost, hkrati pa bi se na ta način izognil vračanju v domače, disfunkcionalno okolje. Na problem tveganih domačih okolij opozarjajo tudi

tuje raziskave. Tehila Refaeli idr. (2019) izpostavljajo pomen intenzivnega dela z družino, ki bi omogočilo, da bi družine potencialno lahko postale vir podpore. Alix Stubbs idr. (2023) pa poudarjajo krepitev medosebnih spretnosti v času bivanja v SC, da bi kasneje mladi lahko uspešneje gradili podporne neformalne socialne mreže, ki bi jim zagotovile trajnostne vire podpore.

Sklepne ugotovitve

Rezultati pričujoče raziskave kažejo, da se mladostniki na prehodu iz SC v samostojno življenje soočajo s številnimi, kompleksnimi ter zelo različnimi izzivi, ki pomembno zaznamujejo proces osamosvajanja. Te izzive lahko razdelimo na sedem ključnih področij: (1) *iskanje ustreznega prebivališča*, saj vrnitev domov, zaradi disfunkcionalnosti družinskega sistema, po navadi predstavlja zadnjo opcijo oz. »izhod v sili«; (2) *upravljanje s financami* (ustrezno upravljanje z denarnimi sredstvi in varčevanje, plačevanje računov, sklenitev kredita, leasinga, plačevanje najemnine ipd.); (3) *nujnost zaposlitve*, saj so v nuji po preživetju redno ali občasno zaposleni vsi mladostniki; (4) *možnost nadaljnega izobraževanja*, ki je tesno povezana s predhodno točko, vezano na nujnost zaposlitve; (5) *pomanjkanje praktičnih življenjskih veščin*¹ oz. *upravljanje z (osnovnimi) vsakdanjimi zadevami* (premišljeno nakupovanje/shranjevanje živil, priprava obroka za eno/več oseb, izbira in naročanje pri osebem zdravniku, ureditev zdravstvenega zavarovanja po končanju šolanja, izpis iz šole, nakup avtomobila, poznavanje postavk izračuna plače ipd.); (6) *sprejemanje pomembnih življenjskih odločitev*, ki se navezujejo npr. na opustitev/nadaljevanje šolanja ali vključitev v trg dela; (7) *stiske*, ki jih mladostniki doživljajo v pričakovanju nenadne izgube »varnega zavetja« SC.

Pomembno vlogo pri uspešnem prehodu v samostojnost, kot gre razbrati iz rezultatov, ima podpora vzgojiteljev, partnerjev, sorojencev in prijateljev. Ti mladostnikom predstavljajo osebe, na katere se lahko zanesejo, jim pomagajo in ki jim pomagajo pri lažjem reševanju težav, s katerimi se soočajo. Podpora, ki so je bili respondenti deležni na poti iz SC v samostojno življenje, se v pričujoči raziskavi najpogostejše odraža v obliki finančne/psihične, nudenja ustreznega prostora za bivanje/učenje, razbremenilnih pogovorov (v živo/po telefonu) ipd. Je pa treba v okviru tega še posebej izpostaviti pod-

¹ Čeprav vemo, da se mladostniki tekom bivanja v SC sicer učijo veščin, ki jih bodo potrebovali v samostojnosti – kar je nenazadnje temelj vsake trajnostno naravnane socialnopedagoške obravnave v teh institucijah –, pa je treba izpostaviti, da se v »zaprtem« sistemu tovrstnih ustanov le-ti večino časa bolj ukvarjajo z izpolnjevanjem zahtev institucije, pogojenih s hišnim redom, navodil, pričakovanj vzgojiteljev ipd., kot pa s pripravo na poodpustno obdobje oz. tovrstnim t. i. »vseživljenjskim« učenjem.

poro vzgojiteljev, s katerimi so respondenti ostali v stiku tudi po odhodu iz SC, kar se je izkazalo za še posebej koristno ter hkrati pripomoglo tudi k občutku varnosti in stabilnosti na poti v uspešno samostojnost. Podobno Valenčak (2019), ki ugotavlja, da prisotnost vzgojitelja v procesu poodpustnega spremljanja na mladostnika deluje pomirjujoče, saj je po odpustu v odnosu z vzgojiteljem bistveno sproščenejši, hkrati pa ima ob sebi (poznano) stabilno odraslo osebo, ki ga podpira, usmerja, mu svetuje in mu stoji ob strani. Je pa v procesu osamosvojitve zaznati manko pomoči staršev, kar znova nakazuje nepodporno/disfunkcionalno okolje (Marovič, 2019; Valenčak, 2019; Kreft Toman, 2017), ki tem mladostnikom ni sposobno nuditi varnosti in opore.

Čeprav naši respondenti v večini (4) sicer ne navajajo manka podpore pri prehodu iz SC v samostojno življenje, temveč prej, da so bili na odpust in samostojnost dobro pripravljeni, pa se skozi podrobno analizo odgovorov vseh intervjuvancev (vendarle) izkazuje pomanjkanje praktičnih in drugih znanj, ki so za uspešen proces osamosvajanja (ne samo teh, temveč vseh posameznikov) potrebna. Do podobne ugotovitve prihajajo tudi v večini empiričnih prispevkov (npr. Bilban, 2019; Bufon Jakončič in Horvat, 2019; Valenčak, 2019; Vukomanović, 2019), ki v slovenskem prostoru izhajajo iz izsledkov poodpustnega spremljanja mladostnikov v SC.

Na podlagi zgoraj navedenega, predvsem pa vsled uspešnega prehoda v samostojno življenje se tudi v pričujoči raziskavi, podobno kot izpostavljajo Tea Vukomanović (2019), Mihael Valenčak (2019), Nataša Bufon Jakončič in Blaž Horvat (2019) idr., pokaže potreba po kontinuiranem spremljanju² oz. nudenju podpore in pomoči posameznikom, ki zaključujejo bivanje v SC. Večja pa na tem mestu, v prid sistematiziranja obravnavanega področja z zakonodajnimi okviri, izpostaviti nedavno spremembo³ zakonodaje, ki izhaja iz Zakona o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI) (2020) ter novega *Vzgojnega programa za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami* (2022), s čimer so tudi v slovenski mreži SC-jev zagotovljena prepotrebna sistemska izhodišča poodpustnega spremljanja ter uspešnega prehoda v odraslo, samostojno življenje.

Zato spremembo paradigme na tem področju vidimo kot pomemben del kontinuiranega nujenja socialnopedagoške ter vzgojno-izobraževalne po-

² Čeprav so bila tovrstna spremljanja v preteklosti občasno sicer že evidentna (predvsem v samoiniciativni določenih vzgojiteljev), pa niso bila sistematična, prav tako poodpusna podpora v *Vzgojnem programu* iz leta 2004 ter prejšnji zakonodaji ni bila predvidena.

³ Ker so intervjuvanci pričujoče raziskave SC zapustili pred spremembo zakonodaje, v sistemsko poodpustno spremljanje niso bili vključeni.

moči v SC, ki ne predstavlja samo nadgradnje socialnopedagoške obravnave, temveč – predvsem z vidika trajnostnih socialnopedagoških pristopov v luči vseživljenjskega učenja – tudi pomembne temelje poodpustnega spremljanja oz. uspešnega prehoda v samostojno življenje, ki bi jim veljalo v prihodnosti, predvsem zaradi umanjkanja raziskav na tem področju kot tudi vsled uspešnega prehoda v samostojnost, nameniti večjo pozornost.

Zahvala

Prispevek je nastal v okviru raziskovalne programske skupine P5-0444 Vseživljenjsko učenje za trajnostno družbo prihodnosti.

Literatura

- Arnau-Sabatés, L., in Gilligan, R. (2015). What helps young care leavers to enter the world of work? Possible lessons learned from an exploratory study in Ireland and Catalonia. *Children and Youth Services Review*, 53, 185–191.
- Bilban, K. (2019). Program mladinskih stanovanj pri MDJ. V I. Kreft Toman (ur.), *Uvajanje sprememb pri podpori mladih s čustvenimi in vedenjskimi težavami* (str. 247–251). Mladinski dom Jarše.
- Braun, V., in Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Braun, V., in Clarke, V. (2012). Thematic analysis. V H. Cooper (ur.), *APA handbook of research methods in psychology* (str. 57–71). APA Books.
- Braun, V., in Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research: A practical guide for beginners*. Sage Publications.
- Bufon Jakončič, N., in Horvat, B. (2019). Program poodpustnega spremljanja in mladinskih stanovanj. V I. Kreft Toman (ur.), *Uvajanje sprememb pri podpori mladih s čustvenimi in vedenjskimi težavami* (str. 247–251). Mladinski dom Jarše.
- Groinig, M., in Sting, S. (2019). Educational pathways in and out of child and youth care: The Importance of orientation frameworks that guide care leavers actions along their educational pathway. *Children and Youth Services Review*, 101, 42–49.
- Kääriälä, A., in Hiilamo, H. (2017). Children in out-of-home care as young adults: A systematic review of outcomes in the Nordic countries. *Children and Youth Services Review*, 79, 107–114.
- Kelly, B., van Breda, A. D., in Frimpong-Manso, K. (2025). 'You are nothing and you have nothing:' Exploring social justice for youth leaving care in African contexts. *Children and Youth Services Review*, 172, 108291.
- Kreft Toman, I. (2017). Tveganja ob prehodu iz izvendružinske vzgoje v samostojnost. *Socialna pedagogika*, 21(1–2), 55–72.
- Marovič, M. (2019). Nameščanje in diskurz o (ne)ustreznosti vzgojne pomoči otrokom/mladostnikom s čustvenimi in vedenjskimi težavami in/ali mo-

- tnjami v vzgojnih zavodih. V M. Marovič in A. Sinjur (ur.), *Večdimenzionalnost socialnopedagoških diskurzov* (str. 129–148). Založba Univerze na Primorskem.
- Marovič, M. (2021). Nova družina: prehod mladostnikov iz primarne družine v izvendružinsko institucionalno obravnavo. V S. Rutar, D. Felda, M. Rodela, N. Krmac, M. Marovič in K. Drljič (ur.), *Prehodi v različnih socialnih in izobraževalnih okoljih* (str. 359–377). Založba Univerze na Primorskem.
- Paulsen, V., Thoresen, S. H., in Wendelborg, C. (2023). Outcomes in adulthood among former child welfare services recipients: Findings from a Norwegian registry study covering two decades. *European Journal of Social Work*, 26(3), 411–427.
- Pogorevc Merčnik, J., in Štemberger, T. (2024). Pripravljenost mladostnikov za nadaljevanje izobraževanja po zaključenem bivanju v strokovnem centru. V N. Krmac, S. Hudovernik, M. Rodela, M. Mezgec, M. Radetič Paič in M. Kukanja Gabrijelčič (ur.), *Pedagoška vizija: premikanje izobraževanja od tradicije do inovacij: 50 let razvoja na Pedagoški fakulteti* (str. 67–80). Založba Univerze na Primorskem.
- Radić Bursač, S., in Jeđud Borič, I. (2013). »Končno svobodni«: perspektive mladih o samostojnem življenju po odhodu iz mladinskega doma. *Socialna pedagogika*, 17(3–4), 247–270.
- Refaeli, T., Benbenishty, R., in Zeira, A. (2019). Predictors of life satisfaction among care leavers: A mixed-method longitudinal study. *Children and Youth Services Review*, 99, 146–155.
- Stein, M. (2008). Young people's transitions from care to adulthood. V E. Munro in M. Stein (ur.), *Young people's transitions from care to adulthood: International research and practice* (str. 289–306). Kingsley.
- Strokovni center Mladinski dom Maribor. (B. I.). *Mladinska stanovanja: polsamostojno življenje, namen, cilji, namestitve*. <https://www.mladinski-dom-mb.si/mladinsko-stanovanje/>
- Stubbs, A., Baidawi, S., in Mendes, P. (2023). Young people transitioning from out-of-home care: Their experience of informal support; A scoping review. *Children and Youth Services Review*, 144, 106735.
- Valenčak, M. (2019). Poodpustno spremljanje: pristop k deinstitucionalizaciji in odgovarjanje na potrebe mladostnikov? V I. Kreft Toman (ur.), *Uvajanje sprememb pri podpori mladih s čustvenimi in vedenjskimi težavami* (str. 231–240). Mladinski dom Jarše.
- Van Breda, A. (2018). The first two years out of residential care in South Africa. *Child Welfare*, 95(6), 63–82.
- Vukomanović, T. (2019). Poodpustno spremljanje v vzgojno-izobraževalnem zavodu Višnja Gora. V I. Kreft Toman (ur.), *Uvajanje sprememb pri podpori mladih s čustvenimi in vedenjskimi težavami* (str. 241–245). Mladinski dom Jarše.

- Vzgojni program. (2004). https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/Vzgojni-programi/Vzgojni_program.pdf
- Vzgojni program za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami in izvedbena priporočila za izvajanje vzgojnega programa. (2022). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI). (2020). *Uradni list Republike Slovenije*, (200). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2020-01-3628>
- Zupančič, M., in Komidar, L. (2018). Psihološko osamosvajanje in njegovo merjenje na prehodu v odraslost. V M. Zupančič in M. Puklek Levpušček (ur.), *Prehod v odraslost: sodobni trendi in raziskave* (str. 81–118). Znanstvena založba Filozofske fakultete.

The Importance of Sustainable Socio-pedagogical Approaches: The Case of Adolescents Transitioning from Professional Centres to Independent Living

This article – grounded in sustainable social pedagogical approaches as a foundation for a sustainable society of the future – explores the significance of post-discharge support and the transition of young people from residential care institutions into independent living. It presents the processes of discharge and post-discharge support through the lens of lifelong learning. The focus is placed on the challenges associated with the transition to independent life, as well as the forms of support that may be necessary during this process, particularly from the perspective of achieving sustainable well-being and successful autonomy for individuals with such lived experience. A qualitative study was conducted involving six young people who had experienced the transition from a residential care institution to independent living. Data were collected through semi-structured interviews and analysed using thematic analysis. The findings indicate, among other things, that young people face numerous, complex, and highly individual challenges during this transition – including difficulties related to securing housing, dysfunctional family or social environments to which they may return, financial management, and practical life skills. These challenges significantly shape the trajectory of their emancipation. A central protective factor in this process is the ongoing support of residential care staff (and other key adult figures), who play a crucial role in enabling a successful and, above all, sustainable transition into independent and adult life.

Keywords: transition to independent living, residential care institutions, discharge and post-discharge support, lifelong learning, sustainable social pedagogical approaches